

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 95 1974

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lennart Breitholtz

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: Örjan Lindberger, Inge Jonsson

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Brandell, Thure Stenström

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen, Villavägen 7,
752 36 Uppsala

strävar författaren i allmänhet inte efter att söka belägga påverkan från en dryckesvisepoet till en annan. Detta är för övrigt nästan ogörligt p. g. a. det faktum att de flesta visorna är anonyma. Dessutom är så många av visornas motiv givna genom den enahanda dryckessituationen – bröderna kring bordet med flaskor och glas – att ett motiv i en och samma utformning med lätthet kan uppstå på två eller flera håll oberoende av varandra. Ca 30 kapitel ägnas var sitt motiv, t. ex. lovprisandet av vinet, berusningen, vinet som kärleksdryck, som medicin, som inspirationskälla för poeten, som föryngringsmedel; dryckesbroderns förhållande till kriget, till hustrun, till döden; flaskan som den älskade; gravskriften över dryckesbrodern och drömmen om att få dö på krogen. I varje kapitel ges först en generell beskrivning av motivet varpå följer antika, bibliska och medeltida paralleller, de tyska beläggen i kronologisk följd och så de svenska. Det tyska inflytandet märks inte minst på användningen av tyska uppmaningar och tillrop i svenska visor och på återkommande rimkedjor med tyskt ursprung såsom saft-kraft och god-mod-blod. Om detta och om regelrätta översättningar av tyska visor till svenska handlar de sista kapitlen i boken.

Rittes bekantskap med de spridda, svåråtkomliga och i många fall endast i handskrift befintliga visorna är imponerande grundlig och vid. Några smärre kompletteringar kan emellertid göras. De Nordiska visböckerna i Uppsala ger t. ex. ytterligare några äldre svenska visor i burschikos stil: »A! A! A! slå win i glasena» (Nordin 1122, 294), som har en tysk förlaga »A, a, a, vivat Saxoniam» (Deutsche Studentenlieder, 167); »Friskt up i detta lag» (Nordin 1114, 51); »Bacchi goder/Wätesbroder» (Nordin 1113, 90), vilken bl. a. innehåller motivet *Der Wein als Mittel gegen Liebesleid*; »Hwar och en broder kiär, / tar sitt glaas till Gewär» (Nordin 1113, 91), vilken bl. a. innehåller motivet *Trinkegefässe als Waffen* och borde höra till kapitlet *Analogien zum Kriegswesen*.

Urvalet visor är tillräckligt stort för att det skall vara möjligt att uttala generella sanningar om den svenska och tyska dryckesvisan. Motivens förvandlingar under skiftande tider och i olika samhällslager beskrivs med omsorg. Framställningen är i huvudsak deskriptiv och något utförligare resonemang om orsaken till *varför* dessa behandlade motiv så envist upprepas århundrade efter århundrade ges inte. Inte heller får vi någon sammanfattande beskrivning av dryckesvisegenren, väl därför att Ritte i första hand är intresserad av motiven i sig själva och finner dem både i verkliga dryckesvisor för laget kring bordet att sjunga och i högtidliga oden till Bacchus, i lärodikter och andra generer avsedda för en läsande publik. Men vill man komma åt orsaken till den förbluffande motivkon-

stansen i backanalisk diktning får man nog utgå från den konkreta situationen där dryckesvisor används. Speciellt eftersom denna situation så ofta finns gestaltad (eller är underförstådd) i visorna. Man vill ställa frågan: vad beror det på att just dessa motiv och inga andra behårskar den tyska och svenska (och förmodligen en stor del av övrig europeisk dryckesvisa)? Detta ger Ritte inget svar på. En begränsning i hans studie är just att den alltför otydligt beskriver förhållandet till den icke-litterära verklighet där visorna diktats och använts. Men det får kanske bli en uppgift för framtida forskare. Den nödvändiga inventeringen av motiv är nu gjord.

Ortvivelaktigt blir Rittes studie ett ovärderligt hjälpmedel för den fortsatta utforskningen av den europeiska dryckesvisan. Den drar fram i ljuset åtskilliga bortglömda visor och ger källhänvisningar som kommer att bespara efterföljare mycken möda, den beskriver och avgränsar ett stort antal viktiga motiv, den klargör tydligt skillnaden mellan olika traditioner och dryckesvisans historia och ger besked om Horatius- och Anakreonöversättningarnas betydelse. Som ett biresultat av sina forskningar kan Ritte göra välgrundade uttalanden om t. ex. Dalins och Bellmans backanaliska poesi. Vad den senares visor beträffar stämmer Rittes och min egen karakteristik påfallande ofta, vilket känns betryggande. Jag hoppas att han, som han antytt i ett brev till mig, får tid att fortsätta sina motivstudier i den backanaliska diktningen också efter 1800.

Bo Nordstrand

Norman Fruman: *Coleridge. The Damaged Archangel*. George Braziller. New York 1971. (London: Allen & Urwin 1972.)

Man ställer sig ofta frågande inför de många omfångsrika amerikanska litteraturkritiska verk som vräks ut på marknaden varje år. Ibland frågar man sig om det »metodiska» petandet i smådetaljer är konstruktivt, eller om det tvärtom skymmer det väsentliga, nämligen själva litteraturen.

Frumans Coleridgebok är omfångsrik och rik på detaljundersökningar. Men jag måste från början deklarerat att den är utomordentligt fascinerande i all sin rikedom. Författaren använder på ett briljant sätt alla tänkbara källor: hittills opublicerade privatbrev, anteckningar och manuskript av Coleridges egen hand, såväl som andra tidsdokument. Den bild som efterhand växer fram är i högsta grad relevant när det gäller diktningen. Fruman för i boken fram många nya värderingar och tolkningar som går stick i stäv mot dem som gällt hittills och som kan synas ytterligt kontroversiella. Jag har

framför allt fäst mig vid den övertygande diskussionen av tillkomst och tolkning av *Kubla Khan*.

Fruman är naturligtvis medveten om att han provocerar och opponerar sig mot tidigare forskning. Han säger i introduktionen: »If the conclusions that emerge from the following study are generally accepted, many chapters in the history of thought and letters in England for the past one hundred fifty years will need to be rewritten. With respect to the fateful transition in thought and feeling often called the Romantic Revolution, the revisions called for are drastic.» Fruman lider inte av falsk blygsamhet, men faktum är att man blir allt mera övertygad om att hans teser i stort håller, ju längre man läser.

Uppläggningsen av materialet är okonventionell. I stället för att gå fram kronologiskt väljer Fruman först att ge ett porträtt av den unge Coleridge ur olika vinklar, samtidigt som han presenterar de första dikt försöken. Därefter diskuteras han pro-saverken, framför allt *Biographia Literaria* – »one of the most famous, controversial, and misunderstood books ever written» – och Shakespeare-föreläsningarna. Han gör en djupborrande undersökning av Coleridges oredovisade skuld till Kant, Schelling och Schlegel, en fråga som har gjort att Coleridges rykte blivit synnerligen skamfilat. Därefter kommer ett kapitel om den mogna diktaren med *The Ancient Mariner*, *Christabel* och *Kubla Khan* som de »tunga» dikterna. Så följer nedgångsperioden, då Coleridge blir allt mer beroende av opium, ansätts av mardrömmar och personliga svårigheter och överger diktningen. Ett fascinerande kapitel skildrar hans drömliv, där genomgående teman är brist på identitet, hot, flykt-försök, lemlästning och en känsla av galenskap, något som naturligtvis starkt påverkade hans vakenliv.

Det finns ännu ingen verkligt saklig biografi över Coleridge, hävdar Fruman. Han har haft ett enormt inflytande men blivit starkt misskrediterad. Fruman har försökt att ge ett så objektivt porträtt av honom som möjligt, som människa, diktare och tänkare, men han erkänner att den objektiva sanningen ofta hindras av att Coleridge minns fel, ljuger eller underlåter att ge sannfärdiga upplysningar. Därför blir forskarens väg ofta detektivens, och »bevisen» reduceras inte så sällan till indicier. Det är naturligtvis sant att mycket av vad som förs fram i boken kan diskuteras och ifrågasättas, men kvar står att den är sällsynt stimulerande och uppslagsrik. Jag har för min del inte på åtskilliga år läst något bättre i genren.

Lennart Peterson

Knud Bjarne Gjesing: *Den romantiske bevægelse. Skitse til generel karakteristik*. Odense University Studies in Scandinavian Languages and Literatures, vol. 4. Odense Universitetsforlag 1974.

Från dansk litteraturvetenskap har vi här i Sverige mottagit åtskilliga både stimulerande och oroande impulser under de senaste åren. Antingen de danska ansatserna gått i marxistisk eller hermeneutisk eller allmänt s. k. textkritisk riktning, har de imponerat genom sin frejdighet och energi och inte sällan förfärat genom tyskeriet i terminologi och spekulativ metodik. I vårt land där vetenskaplig sanning under långliga tider inte fått uttryckas på annat än anglosaxiskt common sense-språk, ter sig våra nordiska bröders förehavanden minst sagt anmärkningsvärda.

Ett exempel på litteraturvetenskap sådan den inte skrivits i Sverige på gott och väl ett halvt sekel utgör Knud Bjarne Gjesings lilla studie över romantiken. Författaren är ung – född 1949 – men han är inte marxist och det är över huvud taget osäkert vilken skol- eller metodbeteckning han för egen del skulle vilja se på sitt opus. Termer som »Wesensbestimmung» faller en osökt in. Vad Gjesing är ute efter är nämligen att på knappa 40 trycksidor »indkredse basale grundtraek, der kunne ses som det konstituerende element i den romantiske bevægelse» (s. 43). Han går så tillväga att han hopar citat ur skönlitterära och litteraturkritiska texter från åren omkring 1800 under några få rubriker som enligt hans förmenande står för de »basala grunddragen». I kapitlet »Kosmologi» avhandlas romantikens monistiska metafysik och i kapitlet »Eksistensforståelse» karakteriseras i tre olika underavdelningar människan som konstnär, människan sedd som en totalitet och den romantiska etiken.

Många skalder, t. ex. Hjalmar Gullberg, har drömt drömmen att få återvända till den mänsklighetens paradisiska barndomstid då de skapade tingen ännu inte hade några namn, då det att vara skald innebär att för första gången uttala de enkla ord som sedan blivit släktets arvedel. På liknande om också långt blygsammare sätt kan litteraturhistorikern drömma om att som den förste få ge sig i kast med ett stort och rikt skede, att klassificera, karakterisera, ordna och definiera. Gjesings lilla skrift är en sådan litteraturvetenskaplig dagdröm. Den har drömmens fräschör och ungdomens upp-täckarglädje. Men praktiskt taget allt där står har sagts oändligt många gånger förut med mångfaldigt fler och utförliga belägg. En del diagram med pilar och vinklar ser för all del nya ut, men de visar sig vid närmare studium vara tämligen konventionella till sitt innehåll.

Det vore dock orättvist att avfärda Gjesing med en ironisk klapp på axeln. Här är utan någon som